

เกษตรแนวตั้ง ทางเลือกใหม่บนพื้นดินที่แห้งแล้ง

กลุ่มรักษ์โลกสีเขียว

“ ตั้งแต่จำความได้ อาหารแต่ละมื้อที่รับประทานไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่โรงเรียน จะมีเนื้อสัตว์มากกว่าผักเสมอ เพราะในชุมชนแห่งนี้มีข้อจำกัดเรื่องสภาพดิน ที่ใช้สำหรับเพาะปลูก จึงคิดปลูกผักเพราะที่โรงเรียนมีแปลงเกษตรอยู่ ”



สภาพ “ดิน” ที่มีลักษณะเป็น “ดินลูกรัง” ในโรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ อำเภอลี้สงขลา จังหวัดสงขลา ที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ แห้งแล้ง ซ้ำยังมีพื้นที่จำกัด ส่งผลให้การเรียนการสอนวิชาเกษตรของโรงเรียนไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร

แม้ผู้อำนวยการโรงเรียนจะหาทางแก้ไขด้วยการทำถังน้ำขนาดใหญ่ตั้งไว้ด้านหลังโรงเรียน และต่อท่อสำหรับใช้รดน้ำผักเมื่อคราวต้องเรียนวิชาเกษตรของนักเรียน แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะแหล่งน้ำที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้รดน้ำในแปลงเกษตรของโรงเรียน

ทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ 5 คนที่กำลังเรียนวิชาเกษตรกับ ครูสุมาลี พร้อมมูล ประกอบด้วย ลลิตา สว่าง หรือ “มาย” วราภรณ์ อำพะสุโร หรือ “ก๊วกโก” ยวดี อีชะโรจน์ หรือ “มา” บุษบากร อีชะโรจน์ หรือ “เจน” และ วรวิทย์ มะลิวัลย์ หรือ “นัท” คิดหาวิธีปลูกผักเพื่อรับประทานกันเองภายในโรงเรียน ผนวกกับครูสุมาลีซึ่งมีแนวคิดอยากจะทำนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาเกษตรใหม่ เพื่อเชิญชวนนักเรียนให้หันมาสนใจวิชาเกษตรมากขึ้น โดยพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทั้งด้านข้อมูล และเป็นที่ปรึกษาให้กับเด็กกลุ่มนี้ด้วยความเต็มใจ

เกษตรแนวตั้ง ทางเลือกใหม่ในพื้นที่ แห้งแล้ง

มายเล่าว่า ตั้งแต่จำความได้ อาหารแต่ละมื้อที่รับประทานไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่โรงเรียนจะมีเนื้อสัตว์มากกว่าผัก เธอจึงคิดปลูกผักในแปลงเกษตรของโรงเรียน แต่ชุมชนแห่งนี้มีข้อจำกัดเรื่องสภาพดินที่ใช้สำหรับเพาะปลูก เนื่องจากดินส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง มีความแข็งตัวมาก จึงต้องใช้แรงในการขุดมากเป็นพิเศษ พอฝนตกก็มีน้ำขัง ลงแปลงลำบาก ผักที่ปลูกไว้จึงไม่ค่อยเติบโต ต้องคอยตามแก้ปัญหาทุกระยะ เช่น ทำปุ๋ยมูลสัตว์แห้ง หรือน้ำหมักชีวภาพ เพื่อปรับสภาพและบำรุงดิน

คำบอกเล่าแสดงถึงความสนใจในการปลูกผักเพื่อแก้ไขปัญหาโภชนาการ แต่แกนนำในกลุ่มไม่มีใครรู้เรื่องการเกษตรอย่างชัดเจน ตอนที่เขียนโครงการส่งสงขลาฟอรั่ม เด็ก ๆ หวังเพียงแค่นำงบประมาณที่ได้มาซื้ออุปกรณ์การเกษตรเพิ่ม เช่น บัวรดน้ำ วัสดุทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเท่านั้น หากคำถามชวนคิดจาก ดวงแก้ว แก้วทองค์ หรือ “พี่กล้วย” พี่เลี้ยงโครงการที่บอกว่าต้นตอปัญหาจากความแห้งแล้ง ดินไม่ดี ถ้าทำเกษตรในรูปแบบเดิมด้วยการเพิ่มอุปกรณ์จะช่วยแก้ปัญหาได้จริงหรือ ขณะเดียวกันยังแนะนำให้ดูรูปตัวอย่างของการทำเกษตรแนวตั้ง ซึ่งปลูกได้แม้จะมีพื้นที่จำกัด และยังประหยัดน้ำอีกด้วย เพียงแค่หาพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาใช้ทดแทนดินลูกรังในการเพาะปลูกจำนวนหนึ่งให้ได้เท่านั้น

เมื่อมองเห็นทางเลือกใหม่ เด็ก ๆ จึงให้ความสนใจทันที แต่เนื่องจากการปลูกพืชเกษตรแนวตั้ง เป็นวิธีการใหม่ที่ทั้งครูและนักเรียนยังไม่มีความรู้มากพอ ครูสุมาลีจึงพยายามค้นคว้าข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่มเติมให้กับตนเองเพื่อถ่ายทอดสู่แกนนำ เช่นเดียวกับพี่กล้วยที่มักจะนำวิดีโอหรือคลิปความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรแนวตั้งไปให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ



“คำถามชวนคิดจาก... พี่เลี้ยงโครงการที่บอกว่า ต้นตอปัญหาจากความแห้งแล้ง ดินไม่ดี ถ้าทำเกษตรในรูปแบบเดิมด้วยการซื้ออุปกรณ์เพิ่มจะ ช่วยแก้ปัญหาได้จริงหรือ... ทำให้เด็กๆ มองเห็น ทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าเดิม ”

ร่วมเรียนรู้...สานสัมพันธ์ใน ครอบครัว

ความรู้ด้านการทำเกษตรแนวตั้งที่ได้รับจากพี่เลี้ยงทำให้เด็ก ๆ ตื่นตัวและมีแนวคิดพัฒนาการปลูกผักแนวตั้งให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในโรงเรียน ครูสุมาลีจึงคิดที่จะจัดอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ให้กับแกนนำทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยเชิญปราชญ์จากอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ที่ทำเกษตรแนวตั้งมาเป็นวิทยากร แต่เมื่อถึงวันอบรมวิทยากรไม่สามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมได้ เพื่อให้เด็ก ๆ เกิดการเรียนรู้และได้สัมผัสจากของจริง ครูและพี่เลี้ยงจึงพาผู้เข้าอบรมไปดูการปลูกผักไร่นาที่โรงเรียนวัดเปรมศรัทธาซึ่งอยู่ในอำเภอเดียวกัน เพื่อนำความรู้กลับมาลงมือปฏิบัติจริงที่โรงเรียน

เนื่องจากแกนนำส่วนใหญ่เป็นเด็กผู้หญิง ขาดความรู้และทักษะทั้งงานช่างและงานเกษตร ประกอบกับในภาคปฏิบัติต้องมีการตัดไม้ ขึ้นโครงวัสดุ ซึ่งเด็ก ๆ ไม่มีกำลังพอที่จะดำเนินการเองได้ทั้งหมด จึงพาผู้ปกครองมาร่วมอบรมด้วย...ภาพของความร่วมมือร่วมใจของพ่อลูกที่ช่วยกันต่อเติมรางปลูกผักคนละไม้คนละมือ ก่อนลงมือเตรียมดินเพื่อเพาะปลูก หรือจะมิกซ์กันช่วยกันทำปุ๋ยหมักมูลสัตว์แห้ง กลายเป็นสีสันที่ทำให้บรรยากาศในวันนั้นอบอุ่นไปด้วยรอยยิ้มและเสียงหัวเราะอย่างมีความสุข

ไม้ไผ่และขวดพลาสติกถูกนำมาเลื่อยและตัดแต่งเป็นรางแขวนหรือคอนโดมิเนียม เมื่อจุดดินที่เตรียมไว้แล้วก็ใช้ปลูกพืชผัก เช่น ผักบุ้ง ผักกาดขาวลงไปได้ ใช้เวลาในการดูแลรดน้ำให้ปุ๋ยราว 2 - 3 เดือน ขึ้นอยู่กับชนิดของพืช ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตเข้าสู่โครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนได้ และด้วยรูปแบบง่าย ๆ เช่นนี้ ยังทำให้เด็กนักเรียนสามารถกลับไปปลูกผักที่บ้านเพื่อเป็นการหารายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ถือเป็นความภาคภูมิใจของเด็ก ๆ กลุ่มนี้เป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่เราทำไม่เพียงแต่ทำให้พวกเขามีพืชผักไว้บริโภคในโรงเรียนและชุมชนเพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่พวกเขายังสามารถใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทดแทนท่อพีวีซีตามแบบที่ดูจากคลิปวิดีโอได้ และความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานทำให้พวกเขามีต้นทุนในการเพาะปลูกน้อยลง ขณะเดียวกันการลองผิดลองถูกทำให้พวกเขาได้เทคนิคการปลูกผักแนวตั้งที่เหมาะสมกับพื้นที่ยิ่งขึ้น เช่น การใช้ยางผูกวัสดุที่ใช้ทำคอนโดแทนตะปู เป็นต้น



ดึงดูดนักเรียนให้สนใจวิชา เกษตร

มายบอกว่า ผลผลิตที่ได้หลังจากส่งเข้าโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนแล้ว หากเหลือก็ขายให้กับคนในชุมชนต่อ ด้วยเงินลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์ผักเพียง 20 บาท แต่สามารถขายได้ถึง 150 บาท ทำให้เด็ก ๆ ทุกคนในกลุ่มดีใจมาก นำรายได้นี้เก็บสะสมไว้เป็นกองกลางสำหรับใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการซื้อเมล็ดพันธุ์รอบต่อไป และผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นก็คือ น้อง ๆ หลายคนเริ่มให้ความสนใจ จากเดิมที่ต้องขุดดินทำแปลงผักทั้งร้อนและเหนื่อย เมื่อเปลี่ยนเป็นการปลูกผักแนวตั้ง ทำให้น้อง ๆ สนุกกับกิจกรรมนี้มากขึ้น บางคนอาสาเข้ามาช่วยดูแลผักในคอนโดที่ปลูกไว้ ร่วมเก็บเกี่ยวประสบการณ์ไปด้วยกัน โดยแกนนำทุกคนในกลุ่มก็พร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับน้อง ๆ ด้วยความเต็มใจ

“ การปลูกผักช่วยให้
ใจเย็นลงมาก เป็นการฝึก
ความอดทน เพราะกว่า
ผักจะเติบโตต้องใช้เวลา
ต้องคอยดูแลเอาใจใส่...
ขณะเดียวกันก็รู้สึก
ภาคภูมิใจที่ได้ปลูกผัก
เป็นอาหารกลางวันให้
น้องๆ ในโรงเรียน และ
ยังได้นำความรู้กลับไป
ทำต่อกับบ้าน ”



“ตอนนี้ไม่เพียงแค่ปลูกผักในโรงเรียนเท่านั้น เห็นหลังบ้านมีพื้นที่
ว่างอยู่ก็ปลูกผักด้วย ช่วงที่มาโรงเรียนพอกับแม่ก็ช่วยรดน้ำ ส่วนในโรงเรียน
พวกเราก็กินกันไปพูดคุยกับผู้ปกครอง ขอใช้พื้นที่รอบสนามฟุตบอลที่เคย
ปลูกดอกไม้หรือไม้ประดับเปลี่ยนมาปลูกผักประเภทผักกาดขาว ผักกาด
กวางตุ้ง หรือผักบุ้งแทน โดยให้เหตุผลว่าการปลูกดอกไม้ได้แค่ความสวยงาม
แต่ถ้าปลูกผักเราสามารถนำมาเป็นอาหาร หรือหารายได้เข้าโรงเรียนได้
ซึ่งผู้ปกครองก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ เปิดโอกาสให้เราได้ใช้พื้นที่เต็มที่”
มายอริบาย

ในช่วงท้ายของโครงการ พบว่ามีน้องๆ ผู้ชาย 3 คน ที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ม.1
และ ม.2 สนใจเข้ามาร่วมเรียนรู้อย่างจริงจัง และนำกลับไปทำที่บ้านของตนเอง
นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้ขยายผลโครงการนี้ให้เป็นโครงการหลักของ
โรงเรียน ด้วยการกำหนดให้นักเรียนทุกชั้นปีต้องปลูกผักแนวตั้ง 1 ชุด แล้ว
มอบให้ครูประจำชั้นช่วยดูแล เพื่อให้ครูทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้
ดังนั้นในช่วงปีแรกของโครงการจึงเหมือนเป็นระยะทดลอง พี่ผักที่ปลูก
จึงมีค่อนข้างจำกัดและไม่แพร่หลายเท่าที่ควร แต่แกนนำและเด็กนักเรียนก็ “เกิด
กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการเกษตรจะทำให้เด็กสามารถ
ยึดเป็นอาชีพที่สุจริต สามารถยืนได้ด้วยลำแข้งของตนเองหลังจากเรียนจบ
หากลงมือปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล
และมีความพอประมาณ เนื่องจากบางคนอาจไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ขณะเดียวกัน
การปลูกพืชเกษตรแบบแนวตั้งยังช่วยจุเงินเศรษฐกิจในครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

คนปลูกผัก...ผักปลูกคน

แต่สิ่งที่ “เติบโต” และ “งอกงาม” นอกเหนือจากผักในแปลงหรือในกระถาง
ไม้ไผ่แล้ว กลับเป็นเด็ก ๆ กลุ่มรักษ์โลกสีเขียวทั้ง 5 คน โดยเฉพาะ ลลิตา สว่าง
หรือ “มาย” ที่บอกว่าคนอย่างเธอเป็นคนใจร้อน ... คงปลูกผักไม่ขึ้น

“การปลูกผักช่วยให้ใจเย็นลงมาก เป็นการฝึกความอดทน เพราะกว่า
ผักจะเติบโตต้องใช้เวลา ต้องคอยดูแลเอาใจใส่ ถ้าเราละเลยผักก็จะตาย
ถ้าเราอยากรับประทานผักที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เราก็ต้องอดทนรออย่าง
ใจเย็น ขณะเดียวกันก็รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ปลูกผักเป็นอาหารกลางวันให้น้องๆ
ในโรงเรียน และยังได้นำความรู้กลับไปทำต่อกับบ้านได้”

สำหรับ วราภรณ์ อำพะสุโร หรือ “กุกโก” บอกว่า นอกจากการปลูกผัก
แล้ว สิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อน ๆ พี่ ๆ และน้อง ๆ คือ ได้เรียนรู้เรื่องการทำงาน
โดยแกนนำทุกคนจะแบ่งหน้าที่ทำกิจกรรมตามความถนัด การทำโครงการนี้ทำให้
เธอเกิดความเปลี่ยนแปลงในตนเองคือ เดิมเป็นคนไม่กล้าพูด ขี้อาย ใครถามอะไร
ก็จะไม่ตอบ ยิ้มอย่างเดียว ตอนหลังเมื่อได้ทำโครงการ ได้ลงมือทำเอง
ทุกขั้นตอน ก็ตอบได้ คุยได้ สามารถสอนน้องๆ ได้ จึงรู้สึกภูมิใจมาก และ
ดีใจที่สามารถปรับปรุงตัวเองให้มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น

ส่วน ยวดี อีชะโรจน์ หรือ “มา” บอกว่า จากที่คิดว่า
ผักต้องปลูกในดินเท่านั้น โครงการนี้ทำให้เธอค้นพบแนวทาง
ใหม่ในการปลูกผัก โดยเฉพาะผักแนวตั้งซึ่งเป็นทางเลือกที่
เหมาะสมสำหรับพื้นที่ในโรงเรียนและชุมชน และยังสามารถนำ
ไปปฏิบัติได้จริง เพราะต้นทุนไม่สูงเกินไป สามารถดัดแปลงวัสดุ
ใกล้ตัวให้เป็นที่ปลูกผักได้ เช่น ไม้ไผ่ ขวดพลาสติก ยางรถยนต์
หรือแม้กระทั่งกะละมังเก่า ๆ ทุกอย่างเก็บมาใช้ประโยชน์ได้
อย่างมีคุณค่า นอกจากนี้ยังดีใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้น้องๆ
เป็นการฝึกความกล้าให้กับตัวเอง จากที่ค่อนข้างเก็บตัว
เจิบๆ ตอนนี้สามารถพูดเพื่อบอกเล่า หรือแสดงความคิด
เห็นจากสิ่งที่เรียนรู้และจากประสบการณ์จริงได้มากขึ้น
แม้การปลูกผักคอนโดจะเป็นรูปธรรมความสำเร็จ
ของโครงการนี้ แต่ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่มกกว่านั้นซึ่งอาจ
มองไม่เห็น และจับต้องไม่ได้ในวันนี้ นั่นคือการที่เด็กมัธยม
กลุ่มหนึ่งลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาจากโจทย์ใกล้ๆ ตัว
และที่สำคัญประโยชน์นั้นยังส่งผลถึงคนอื่น ๆ ใน
โรงเรียนด้วย...



โรงเรียนวัดบ่อกรรพย์ โครงการปลูกพืชผักเกษตรแนวตั้ง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรักษ์โลกสีเขียว

เด็กหญิงลลิตา สว่าง
เด็กหญิงวราภรณ์ อำพะสุโร
นางสาวยวดี อีชะโรจน์
นางสาวนุชบากร อีชะโรจน์
เด็กชายวรวิทย์ มะลิวัลย์
ที่ปรึกษาโครงการ: ครูสุมาลี พร้อมมูล